

17.) Hauptbildnus Sti. Sabini (nach Steingaden verpfändet um 396 fl.).

Ein grosser Teil dieser Schätze ging bald darauf im 30jähr. Krieg verloren. Das « Chronicon Resselii » ⁶⁾ schreibt vom Abte Albrecht v. Perching (gest. 1461) : « Albertus abbas... plurimas insuper reliquias in vasis argenteis, partim ulnae, partim cubiti magnitudine magno aere comparavit, quae ad nostra usque tempora in sacristia fideliter asservabantur, sed in postremo bello Sueco-Germanico, necessitate sic exigente a Serenissimo Electore Maximiliano, Principe nostro, piae memoriae clementissimo, pars earum in bellicos sumptus usurpata, pars vero a Suecis hostibus, plane ex improvise irrudentibus, ablata fuit. »

Windberg.

P. Norbert BACKMUND.

* * *

DRIE VISITATIE-VERORDENINGEN VOOR HET NORBERTINESSENKLOOSTER VAN GEMP. -:-

Uit het archief der Norbertinessen van Gemp zijn enkele documenten aangeland in het archief van haar medezusters de Norbertinessen van St. Catharinadal te Oosterhout, samen met wat tafelsilverwerk.

Daartusschen troffen wij drie visitatieberichten aan. De twee eerste zijn zonder datum. Het eerste reliket echter draagt de onderteekening van prelaat Arnold Wyten van Park, en daar deze overleden is in 1515, wordt het document gesitueerd rond 1500.

Het tweede reliket zou men geneigd zijn zelfs tot de XV^{de} eeuw te verwijzen. Dit niet alleen om zijn bondigheid en zijn verouderde vorm, maar vooral om bepalingen welke ons terugplaatsen naar een tijd waarop de slotverordening nog niet toegepast was.

Het derde reliket werd afgeleverd door prelaat Druys van Park, en is van 1605.

Daar juist dergelijke dokumentatie uit deze tijdvakken zeldzaam is, en ze vooral de netelige jaren van voor-reformatie en contra-reformatie belicht, is ze geenszins van belang ontbloot.

Abdij Tongerlo.

A. ERENS, O. Praem.

6) MS. 288 der Universitätsbibliothek München. Der Verfasser, P. Johann Rössl (Resselius) starb 1661.

I.

Omme te reduceren den staet des goidshuys van 's Hertogen eylandt gelegen by Gempe in behoirlike ordinancie soe sullen onderhouden worden die puncten ende artikelen hier na volgende :

In den yersten dat alle de conventualen sculdich sullen syn alle daighe te behoirlyken maelyden tsamen t'etene ende te drinckene van eender gemeynen porcien van spysen ende van drancke. Ende dat in hueren reeften sonder eeneghe provinge te hebbene. Ende dat nyemant van de selven conventualen ten tyde van de behoirlyke maelyden huer en sal moegen absenteren, in eenighen manieren oft afhandich maken ende achterbliven sonder orloff van de priorinne ten tijde wesende. Ende desgelyck soe sullen sy moeten in hunnen gemeyne dormtere slapen behalven alleenlick die ghene die by de statuyten vande ordenen daer aff by redenen inden selven statuyten begrepen ontlast moegen bliven.

Item ¹⁾ ten tweesten dat nyemant vanden religieusen oft conventualen voirs. om wat nootsaken dat hen overcomen mochten en selen, moegen buyten den clooster gaen in eeneghe manieren sonder besonderen oft specialen orloff van hunnen Vaderabt ende van dair aff orloff te gevenen wordt die macht genomen by dezer reductien den biechtvader ende priorinnen. Ende waert bevonnen dat eenige suster sonder orloff vuyt den beheymse van den clooster ghinck, die sal alle vridaigen een jair lanc vasten te borre ^{a)} ende te broede. Mer als sy buyten die buytenste poorte des cloesters ghinck, binnen acht daigen mach mense wederomme ontfanen, als een apostata die na acht daigen wederommekeerde, ende totten naiest comende capittel sal sy derven haren wiele ende sal dienen als een maerte behalven dat sy niet vuytgaen en sal.

Item ten derden soe salmen alle de maerten, joncwiven, oft dienstwiven die den conventualen niet nootelyc en syn ende die men sonder scade des convents eenichsins derven mach, insgelycx allen anderen werlyken persoenen orloff geven ende vuyt den clooster doen gaen. Insgelycx alle jonge kinderen, honden ende

a) *te borre* : op bronwater.

Dit visitatie-relikt werd bij een volgende visitatie (XVIe e.) licht veranderd. Wij duiden de wijzigingen hier aan.

1) In den rand staat : *Cessat iste articulus per clausuram.*

ander beesten, die meer vuyt ende tot curioesheden gehouden worden dan tot proffyte oft oerboir des goidshuys voirs.

Item ²⁾ ten vierden dat nyemant en sal moegen eten, drincken oft eeneghe sprake ende communicatie houden met eeneghe manspersoenen van wat state oft condicie die zy, sonder orloff des biechtvaders oft priorinnen. Ende dat in tegenwoirdicheden oft presencien der selver priorinnen oft eeneghe vanden religieusen desselfs cloesters, dair toe geordinert byden selver priorinne. Ende dat oick die communicatie oft sprake alsoe voirs. is niet en geschiede noch en gebuere dan in gemeynden openbaeren plaetsen ende in egeene heymelycke plaetsen.

Item ten vyfsten soe en sal men niet gehingen, gestaden oft gedogen dat eeneghe manspersoenen soe voirs. is, binnen den pande oft begrype des convents sal moegen comen ten waren ambachtluynen die men aldair niet ontberen en conste gelyc sloetmakers ende diergelyken.

Item ³⁾ ten seesten sullen sy overgeven alle hun renten, erffelyc ende anderen, die sy oft eeneghe van hun by hen selven int particulier gebruyct hebben tot hiertoe. Ende oick de brieven dair aff wesende dimen leeggen sal by d'ander brieven desselfs goidshuys onder twe oft drie sloetels, soe men dat best sal moegen ordineren. Desgelycx alle haeffelycke oft beruerlycke goeden, het zy huysraet, meubelen oft ander, in handen van hunnen E. Vaderabt om die selve voirtaen in gemeynen oerbaren ende profyte des selfs cloester in gemeyne gedispenseert ende beheert te worden.

Item ten sevensten soe sullen allen deghene die eeneghe officien ofte administracien hebben van desselfs cloester goede t'allen tyden alsoe hen dat geordineert sal worden goede loflyke ende wettige rekeninge doen alsoe dat behoiren sal.

Item ten achsten dat alle die cameran dan aff die juffrouwe oft religieusen voirs. op hen selven tot hertoe tgebruyck hebben gehad, sullen voirtaen ter ordinancien van hunnen Vader abdt ende biechtvader in gemeynen oerboere desselfs goidshuys ende gebruyck beheert worden, ende hier inne en sal nyemant voerdeel hebben vuytgenomen alleene die boven heur jairen syn.

Item ⁴⁾ ten neghensten sullen sy silencie houden in vier plaetsen te weten in den reeft, in den dormter, inde kerke ende in den

2) In den rand : *Ende dat in spreekhuys daer toe geordineert.*

3) In den rand : *Sonder verdrach.*

4) In den rand : *Ende nu van stede aen beheert sullen worden tot eender gemeynder firmarie, ende datmen die zieke alsoe menselike, naturlike, tamelike,*

pandt, gelyckerwys na inhoudt onser statuten men dat sculdich is te houden.

Item ten x^{ten} sal de priorinne inden pant ordineren by raiddet des biechtvaders eene gemeyne camere dair die conventualen voirs. sullen moegen te samen inne spinnen, nayen oft andere tamelyc werck doen tot profyte van den gemeynen cloester, ende dair toe sal men hen materie oft stoffe besoerghen ⁵).

Item ten xi^{ten} en sal nyemant moegen vuyten pande gaen, in de coeken oft anderswaer sonder orloff vande priorinne die niet lichtelyc sonder noetsake en sal hier toe orloff geven ⁶).

Item ten xij^{ten} soe wanneer dat hier eenich van haren vrienden comen, synde manspersoenen, die sullen getracteert worden by den biechtvader, ende synt vrouwen int convent in een camer dair toe geordonneert synde by de priorinne ende raide des biechtvaders tottertyt tot dat hier op anders geordinneert sal wesen ⁷).

Item alle ende een yegelic besondere van desen voirgen. puncten ende artikelen ⁸) willic ende bevele onderhouden hebben, bevelende sunderlingen der priorinnen ende heure consciencie dair inne belastende dat syse onderhoude ende den andere doen onderhouden, oft in gevalle dat sy niet onderhouden en worden, soe sal ic d'officieren sonder verdrach afstellen, ende ander nemen vuyt andere cloesteren, diese wel onderhouden sullen, ende dair en boven tot ewegen daigen besluyten, ende niet te min corrigeren na de statuyten van onser ordenen die hier tegen doende sullen namaels benomen worden

Ita est Arnoldus Abbas Parc.

Op rugzijde : Relict voor Gempe — R. Arnoldi Wyten — sine datae.

redelike tracteren sal ende al dat hy behoeven sal met cariteyten hem besorgen ende administreren.

5) Hier werd bijgevoegd : *Ende sullen sculdich syn allen daer te comen, uutgenomen die siek oft cranck zyn.*

6) Dit artikel werd door volgenden visitator doorgehaald.

7) Werd verandert als volgt : *Item ten xij^{ten} soe wanneer dat hier eenich van haren vrienden comen, wat persoenen dat sullen syn getrackteert worden byden biechtvader, vrindelic, tamelic ende behoirlike.*

8) Achter artikelen staat een verwijzingsteeken en in den rand leest men : *ende andere statuten ende observancien ende sloet, etc., met behoerlike discretie ende humaniteyt.* — Verder in dezelfde paragraaf zijn de woorden : *ende dair en boven tot ewegen daigen besluyten*, doorgehaald.

Archief : St. Catharinadal te Oosterhout. Bundel : Gempe.

II.

Eerst voer al sal men onderhouden die lieffden teghen Godt ende synen evennaesten, scouwende allen onnutte clappinghe oproeringen int convent, onseker ordeelende ende mindernissen van onsen naesten.

Die oversten sal men in allens gehoorsaem wesen met eere ende reverentie tegen haer in worden in wercken ende in alle manieren peysende dat sy ons gestelt syn in de plaetse van Godt Almachtich. Die den Oversten eenich leet, onverdichheit, cleynicheyte in worden oft in wercken sal doen, dat en sal men niet slappelycken laten duergaen, mer sal scerpelycken-gecorrigeert worden nae het uteysschen der statuuten.

Niemant en sal inde tegenwoordicheyt der Oversten iemanden berispen oft iet ondervinden dat hem niet aen en gaet.

Men sal silentium houden van tsavonts nae den eten oft naeder collatien tot smergens nae de getyden.

Niemanden en zal voortan georloft syn uut te gaen om eenige saken aan alleenlyck geroepen zynde ten maelyt by syn vrinden, oft om die te besoecken als zy cranck syn ende dat al met orloff van den Oversten.

Als iemant zal uitgaen in de saken voorseet, die en sal in gheender manieren iet coopen oft vercoopen, oft oick ergent gaen, dan alleen daer hy sonderlingen orloff toe heeft, ende zal ter gesetter uren wedercomen.

Als iemant eenich gelt oft giften sal ontfangen hebben die sal hy terstond overgeven inden handen der priorinnen sonder eenige ooghe oft hert daer op te stellen.

Niemant en zal voirtan eenich gelt by oft over hem hebben onder 't decksel van eenige nootsackelyckheyte oft welgelegentheyt, mer die iet van doen sal hebben, die sal in alles synen noot te kinnen geven der priorinnen, ende dat selfste sal coopen die suppriorinne oft die procuratersse, ende ingeval dese belet syn, soe salt gedaen worden van een leeke suster.

Niemant en zal toeganck hebben totte gemeynder borsen om vanden gelde iet te ordineren oft iet daer uut te langen dan alleen die oversten van der gemeynten.

Aengaende het gelt dat comen sal van den gemeynen arbeyt, ende van tgene datmen vercoopen zal van cleeren oft andersins, sullen die oversten prior, priorinne ende suppriorinne eerst voer al het principaelste deel ordineren totten gemeynen montcost ende

nootdorst, ende gelycker hant hier toe arbeyden, dat alle wercken hier toe gefucht worden, het ander deel zal hebben die suppriorinne, na d'advys van den prior ende priorinnen, die welck dat sullen bedeylen nae dat noot sal wesen.

Die berbetten ende andere cleederen salmen dragen alsoe slap alst moogelyck is, simplycken ende niet curieuselyck gelyck onsen staet dat vereyscht.

III.

Wy Johan Druys licentiaet inden Godheyt, ende by Gobs gedoghe Abt van Parck, der ordre van Premonstreyt, int bisdom van Mechelen, ende Vader-Abt des Godshuys van 's Hertogen Eylande by Gemp, der orden ende bisdom voorschreven, doen te weten allen denghenen, die t'selfde mach raecken, ende aengaen, dat naer dyen met onsen seer beminden medebroeder heer Matheus Boschman, licentiaet inder Godheyt, ende Prior ons voorschreven Godshuys, van Parck, ghekomen syn den 17de April anno 1605 tot onse medesusteren voorschreven, als nu residerende in het voors. Godshuys, om te visiteren, ende ons te informeren soe wel van den gheestelycken, als den tydelycken staet des voorschreven Godshuys naer inhouden onser statuten : soo hebben wij goet ghevonden dese naervolghende poincten ende articulen wel scherpelyck te statueren ende ordineren.

In den eersten dat den dienst Gods met alder reverentie, ende devotie sal worden volbrocht, naer inhoudt van 't elfste artikel des relict by onsen voosaet Heer Francsoys van Vlierden saligher opden 5 Maert anno 1584 ghemaect. D'welck punct ende andere den dienst Gods aengaende wij syn confirmerende ende toelatende immers noch ter tyt vuyt considiratie van den soberen, ende be-nauden staet des Godshuys. Besonderlyck dat wy willen ende ordineren seer scerpelyck, dat als het convent syn mettenen ende andere ghetyden is lesende, sullen ghehouden syn niet alleen de groote ghetyden, maer oock de cleyn oft liever Vrouwen ghetyden t'saemen te lesen. Want es saecke te periculoes is, ende onghereghelt een ider syn cleyn ghetyden te laeten lesen apart. Ende oock sullen sy t'samen lesen in hennen choor der vigilien, want de devotie des ghebets sulcx vereyscht, ende dat men God almachtich daer in is ghevende, sal hy in andere saecken ghebenedyden 1).

1) *Het volgend allinea werd doorgehaald* : Item die vigilien sullen ghelesen worden t'saemen op die spinkamer totter tyt wy anders sullen ordineren.

Item dat nyemandt en comparere inden Goddelycken dienst dan met syn behoerlyck ende taemelyck habyt, ende bereet wesende, en dat sy daer compt, te wesen in hen rocken.

's Morgens sal men tydelyck opstaen als geordineert is int voorgaende relict ende gaende naer de kercke sal daer een teecken der bellen vanden oversten ghegheven worden, om naervolgens onse statuten t'saemen eerlyck ende geschicktelyck naer die kercke te gaen. Ende die notabelyck te spade ghecomen sal wesen, sal ghecorrigeert worden naer het goetduncken der overste. Dyes soe sal het affbellen vuytghestelt worden naer het wecken omtrent een goede half ure, op dat een yeghelyck mach tyt hebben, om op te staen, ende sy selven eerlyck te accoutreren.

Item ordineren wel scherpelyck, dat allen daghe sal capittel ghehouden worden, ende daer sal altoes yemant van d'oversten compareren, ende corrigeren die faulten, die sy souden moghen bevonden hebben.

Item hen ghetyden ghesonghen oft ghelesen hebbende totter noenen toe incluyt met die andere ghebeden, ghewoenelyck te gheschieden, soe sullen die susteren wat spatie hebben om hen nootsackelyckheden omtrent een half ure, en alsdan sal een teecken der bellen ghegheven worden van d'overste, die inde spincaemer compt, dwelck ghegheven synde, sullen die susteren terstont daer allegader compareren, om het ghemeyn werck neerstelycke te voorderen, ende notabelyck te spaede comende sal ghecorrigeert worden, als die verontnaxaemt het ghemeyn profyt, ende nyet en onderhoudt t'ghene dat soe inde regel als in de statuten van het ghemeyn werck wort bevolen.

Item sondaechs, ende t'sheylichdaechs sal die none altyt naer den noen ghedaen worden, behoudelyck alst seer cout is, sal de priorinne daer mede moghen dispensereren, ende oock vuytghenomen die daghen, by de statuten anders gheordineert.

Item omtrent ter eender uren sal daer een teecken ghegheven worden, om totten ghemeynen wercke te comen in sulcker manieren als voor.

Item naer den avontmael sal het convent t'saemen ende hen ghensins scheyden sonder consent van d'overste, die daer presideert. Ende omtrent seven uren sullen sy t'saemen gaen naer den dompter, ten waere datter eenighe recreatie waere, in welke ghewalle zy laeten toe, dat die priorinne sal moeghen toe laeten, dat het convent wat langher sal moghen beneden blyven, maer nyet langer dan tot acht uren, ten waere dat er eenighe singuliere re-

creaties waeren, in de welcke die priorinne den tyt sal moghen prolongeren nae haer discretie.

Op den dompter synde sal een ider van de susters gaen naer haer caemer. Ende oft gebuerde, dat yemandt bevonden wirde op yemandts anders caemer, die sal men sonder bermherticheyt doen vasten te water ende te broede, ende gheven een goede discipline.

Item wy verbieden op die ghehoorsaemheyt, dat d'een suster nyet en presumere by d'ander te slaepen. Ende oft dat gheschiede, ende bevonden wirde, soe sullen sy alle beyde sonder eenighe bermherticheyt, (want wy dat van de overste sullen vereysschen) gestelt worden te water ende te broede, soe haest alst sal te kenissen comen, met een discipline. Ende daer en boven sal men hen noch doen vasten als voren twee toecomende vrydaghen, ende op yeghelycken vrydach een discipline, ten waer dat sy door haer ootmoedicheyt, ende leetwesen gratie meriteerden, het welcke wy stellen ter discretien van de priorinne.

Item men sal alle daeghe t'savonds een teecken gheven der belen d'welck sal doen die priorinne, oft die sy daer van d'overste sal bevelen, ende terstont sal een ieder slaepen gaen. Ende die een half ure daer naer sal bevonden worden op te syne, sal ghecorrigeert worden naer die discretie der oversten.

Item want wy verstaen, dat het silentium nyet wel onderhouden en wort d'welck nochtans soe nootsackelyck is inde religie, soe ordineren wy wel scherpelyck, dat een yegelyck dat sien te onderhouden op de penitensie by de statuten daer toe gestelt, als is in de kercke, dompter, pant enden refter, ende dat op alsulcke penen, als die statuten syn mede brenghende, die welcke wy willen dat die oversten onverdrachelyck hen innestellen, oft die sy verdraeghen die pene inde statuten gestelt.

Item sullen naer ouder ghewoenten gewennen allenskens (behoudelyck dat men van nootelycke dinghen sal stillekens ende cortelyck moghen wat segghen) het selfde silentium te houden daeghelyexs tot den noen toe, oock op die spincaemer, daermen nyet en sal moghen spreken dan met consent vande ghene, die daer presideert, ende dat van notelycke ende eerlycke dinghen.

Item bevelen wel scerpelyck den prior ende priorinne dat sy voortaan niemandt t'sy geestelyck, t'sy weerlyck mans ofte vrouws-personen, cleyn noch groot, en laeten binnen het slot coemen naer ouder costuymen, behoudelyck dat die wercklieden om die reparatiën te doen, sullen op allen plaetsen daer dat den noot vereyscht moghen comen, als oock dat die knechten sullen mogen helpen

brouwen ende tonnen, ende het hout daer moghen vueren.

Item ordineren ende bevelen den prior en de priorinne, dat sy ghereet maecken het knechtenhuys ende dat ten lanxten binnen acht daeghen, om die daer te accommoderen, ende verbieden wel strictelyck, dat voortaan gheen mans-personen in de kucken sullen toegelaten worden.

Item soe sal men terstondt den hof des convents afsluyten in eenigher manieren als den prior sal doenlyck wesen.

Item aengaende de vrouwencaemer soe laeten wy toe, tot datter een ander sal geaccommodeert syn (d'welck wy ghebieden nyet langher vuyt te stellen) dat die vrouwen sullen moghen logeren inde caemer nu daer toe ghereet, behoudelyck datter gheen manspersonen in en coemen, ende die doere aen den pandt staende ghesloten blyve.

Item die ghewoenelycke spreeckaemers sal men ghereet maecken, soe haest als ghevuechelyck sal connen gheschien, waermede wy belasten den prior en de priorinne.

Item tot beter onderhoudt van de ghewillighe armoede soe ordineren wy wel scerpelyck, dat nyemandt wy dan sy yet ewech en gheve, oft en ontfanghe, soe cleyn dat is, sonder weten ende consenten van de priorinne, noch oock eenighe brieven open en doen sonder het selfde consent. Dwelch gheschiede nochthans alsoe, dat die daer mochten ontier (?) syn nyet en verstaen dat de brieven inhouden.

Item ordineren wel scherpelyck die priorinne, dat sy die statuten der Orde jaerlycx publickelyck doe lesen op die maniere, als hyer voormaels plach te gheschieden.

Item verbieden op die pene inde statuten ghestelt die conventualen, dat sy sonder consent der priorinne nyet en gaen in de kucken, spinde, brouhuys en sieckhuys, ghelyck dat is ghewoenelyck.

Item want hyer nootsaekelyck gherequireert wordt een circatersse, procuratersse ende sieck-meesteresse, soo ordineren wy Suster Elisabeth van Dienen tot een circatersse, ende mede belasten haer, dat in de absentie van de suppriorinne sy sal die jonghers regeren, gade slagen, ende corrigeren, ghelyck dat behoert. Ende als sy eenighe correctie sal inneghestelt hebben, die en willen wy nyet dat yemandt sal relaxeren, dan sy alleen naer inhoudt der statuten.

Item ordineren S. Margareten Scheye tot procuratersse van desen Godshuyse, die haer officie sal sien in de vreese Gods, ende met allen eerlyckheyte te bedienen, ende neestelyck het graen gaede

slaen, op datter nyet ontfanghen oft vuyt ghegheven en worde oft sy en teeckene naerstelyck op.

Item ordineren S. Marian van den Sande tot sieckmeesteresse die den siecken sal liefelyck, bermhertelyck ende verduldelyck dienen, ende hen soe toeghedaen syn, als ons statuten dat syn vereyschende.

Item het voorgaende relict renoveren wy, ende approberen in allen syn puncten, die den onsen nyet en contrarieren, ende besunder, inde eere ende respect, dat een ieder die priorinne schuldich is. Ende in alle dese voorschreven puncten wy ontlastende ons conscientie belasten die conscientie der oversten, om daer aff voor den almoghenden Heer redenen te gheven. Ende op dat nyemandt van diese puncten ignorantie en pretendere, soe bevelen wy, dat se alle maenden eens ghelesen worden. Aldus ghedaen tot Gemp desen xviiij^{en} Aprilis anno 1605.